

Editorial

Στον κόσμο που ζούμε, η δικαιοσύνη κοστίζει. Πέραν του προφανούς κόστους δημιουργίας και διατήρησης ενός συστήματος απονομής δικαιοσύνης για τον κρατικό προϋπολογισμό, η δικαιοσύνη έχει κόστος και για τον ιδιώτη που προστρέχει σε αυτή· απαιτεί την καταβολή αμοιβής σε νομικούς παραστάτες, την καταβολή τελών και παραβόλων υπέρ του δημοσίου ταμείου, αλλά και την πληρωμή δικαστικών δαπανών, αποζημιώσεων και τόκων στον αντίδικο σε περίπτωση ήττας.

Συναφώς, ήδη στο ρωμαϊκό δίκαιο γινόταν δεκτό ότι η πλήρης αποκατάσταση του νικήσαντος διαδίκου δεν περιορίζεται μόνο στην καταδίκη του αντιδίκου του. Περιλαμβάνει επιπλέον την αποκατάσταση των δικαστικών εξόδων στα οποία αυτός υποβλήθηκε. Τη θεμελιακή αυτή επιλογή επιδίκασης του συνόλου της δικαστικής δαπάνης στον ηττηθέντα διάδικο ακολουθεί και η ελληνική έννομη τάξη. Η αποκαταστατική αυτή λειτουργία του θεσμού της καταβολής της δικαστικής δαπάνης του νικήσαντος διαδίκου αποτελεί, μάλιστα, αναγκαίο παρακολούθημα του δικαιώματος παροχής δικαστικής προστασίας, όπως αυτό κατοχυρώνεται στα άρθρα 20, παρ. 1, του Συντάγματος και 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Ωστόσο, στην πράξη, ο παραπάνω θεσμός αποδεικνύεται πολλαπλά προβληματικός. Καταρχάς, συντηρεί τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες. Αναπαράγοντας τη λογική της απομείωσης της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων, εμπεδώνει την αντίληψη ότι η δικαιοσύνη είναι σπάνιος πόρος και ότι το κράτος είναι *a priori* αδύναμο να προσφέρει δωρεάν πρόσβαση σε αυτή, με αποτέλεσμα να νομιμοποιεί την εξάρτηση της απόλαυσης του δικαιώματος δικαστικής προστασίας από την οικονομική δύναμη του διαδίκου. Εξάλλου, όπως κατά κανόνα συμβαίνει και με τα εμπροσθοβαρή δαπανήματα της δίκης (τέλη και παράβολα), το οπισθοβαρές μέτρο της επιδίκασης δικαστικής δαπάνης εφαρμόζεται οριζόντια στο πλαίσιο της τυπικής ισότητας. Η δε νομοθετικά προβλεπόμενη ελάχιστη διατίμησή του κινείται σε τόσο χαμηλά επίπεδα, ώστε να υπολείπεται σημαντικά του πραγματικού κόστους πρόσβασης στη δικαιοσύνη και, πάντως, να μην μπορεί να αποθαρρύνει αποτελεσματικά την άσκηση προπετών ενδίκων βοηθημάτων και μέσων από διαδίκους με ιδιαίτερη οικονομική άνιση. Τέλος, ιδίως ενόπιον της διοικητικής δικαιοσύνης, ο διάδικος που ηττήθηκε απαλλάσσεται συχνά, χωρίς αποχρώντα λόγο, από το βάρος των δικαστικών εξόδων του αντιδίκου του. Κοντολογίς, έχοντας μεγάλη απόσταση από τα πραγματικά οικονομικά και κοινωνικά μεγέθη, ακόμη και

στις ελάχιστες περιπτώσεις που επιβάλλεται, η αποκατάσταση της δικαστικής δαπάνης εξαντλεί τη λειτουργία της μόνο σε συμβολικό επίπεδο.

Όσο περισσότερο, όμως, η λειτουργία των νομικών θεσμών απομακρύνεται από την οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα, τόσο περισσότερο μειώνεται η αξιοπιστία τους. Οι νομικοί θεσμοί υφίστανται τυπικά, χωρίς να επιτελούν τον σκοπό για τον οποίο θεσπίστηκαν. Αντί να αντιμετωπίζουν τις πραγματικές ανισότητες, απλώς μας εξοικειώνουν με αυτές.

Ο Ηλίας Κουβαράς αναλύει πτυχές του παραπάνω φαινομένου, προσεγγίζοντας δογματικά την πρακτική των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, στη σχεδόν συντριπτική πλειονότητα των υποθέσεων, να απαλλάσσουν από το βάρος των δικαστικών εξόδων τον διάδικο που ηττήθηκε. Ο συγγραφέας υπογραμμίζει ότι η πρακτική αυτή έχει σοβαρές συνέπειες για το κράτος δικαίου. Σε ένα πρώτο επίπεδο, ακυρώνει στην πράξη έναν δικονομικό κανόνα χωρίς σαφή δικαιολογητική βάση. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, αφαιρώντας κατ' ουσίαν από τις παραμέτρους ρύθμισης του δικαιώματος δικαστικής προστασίας ένα μεγάλο μέρος του κόστους της δίκης, θίγει τελικά, λόγω της συστηματικότητάς της και του σωρευτικού της αποτελέσματος, τόσο την εύρυθμη λειτουργία της δικαιοσύνης όσο και την ουσία του παραπάνω δικαιώματος. Ειδικότερα, η παραπάνω πρακτική των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων αναιρεί την αποτρεπτική λειτουργία της δικαστικής δαπάνης, όχι μόνο ως προς την άσκηση προπετών ενδίκων βοηθημάτων και μέσω των από τους διοικουμένους και τη Διοίκηση, αλλά και ως προς την έκδοση από την τελευταία διοικητικών πράξεων που είναι πρόδηλα παράνομες. Περαιτέρω, η απαλλαγή του ηττηθέντος διαδίκου από τα δικαστικά έξοδα χωρίς αποχρώντα λόγο ακυρώνει αυθαίρετα την αποκαταστατική λειτουργία της δικαστικής δαπάνης για τον διάδικο που δικαιώθηκε.

Αξιολογώντας το πλαίσιο που διέπει τη δικαστική δαπάνη στη διοικητική δίκη, με βάση τα δεδομένα της πρόσφατης νομολογίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο Κουβαράς αναδεικνύει ζητήματα συμβατότητας προς το υπερεθνικό δίκαιο του προσδιορισμού των αποδοτέων δικαστικών εξόδων αυστηρά και αποκλειστικά με βάση την προβλεπόμενη διατίμηση. Επιπλέον, στηλιτεύοντας την έλλειψη διακριτικής ευχέρειας του δικαστή κατά τον προσδιορισμό της δικαστικής δαπάνης, έτσι ώστε το ύψος της να ανταποκρίνεται πιο αναλογικά στην πραγματική επιβάρυνση του διαδίκου που δικαιώθηκε, ο συγγραφέας προβαίνει στη διατύπωση

συγκεκριμένων προτάσεων για την τροποποίηση του ισχύοντος Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας.